

FJORDFOLKET —

Kvænangen bygdebok av Ivar Bjørklund

Det er en stor kulturell begivenhet i Nordfylket at bygdeboka for Kvænangen, «Fjordfolket» av Ivar Bjørklund, nå foreligger.

Med tillatelse fra Universitetsforlaget og forfatter gjengir vi et utsnitt fra boka. Den anbefales herved til alle som er interessert i vår historie i Nord-Troms.

Skyldsetting skapte problemer

Skyldsettingen av Skorpa skapte problemer for mange og enhver. Fogden hadde uten videre ført eiendommen inn i

Dansk-norske myndigheter fulgte nøye med i utviklingen. Ettersom stadig flere boplasser ble skyldsatt utover 1700-tallet, økte også antallet bygselsedler slik som tabell 8 viser.

Tab. 8. Tinglyste bygselsedler 1710-1790

1710	1720	1730	1740	1750	1760	1770	1780	1790
	3	3	7	3	8	8	13	20

kongens jordebok, fordi han mente øya tilhørte kongens almenning og at denne ikke var inkludert i krongodssalg- et i 1666. Den daværende godseier, baron Pettersen, hevdet det motsatte: Salget gjaldt ikke bare den matrikulerte jord, men også almenningene. Gjennom sin fullmektig Michael Hvid protesterte han derfor mot at kongen fikk bygselinntektene på Skorpa og hevdet at alle finnerydningene tilhørte han. Og mens fogd og godseier sloss om rettighetene til den jorda som samene i Kvænangen selv hadde retten til, ble nye finnerødninger skyldsatt. Skyldsettingen betød at de nå var unndratt samisk bruksrett og kunne omsettes på det åpne marked.

I 1730 ble stedet Jupanvik skyldsatt. Det var kvænen Iver Henriksen som skyldsatte jorda, men han benyttet seg av uenigheten mellom kongens fogd og godseieren, til ikke å betale landsskyld. Når eierforholdene var uvisst, hevdet han, kunne han heller ikke betale. Flere enn Iver Henriksen visste å utnytte den usikre situasjon. I 1744 stevnet godseierens fullmektig en nordmann ved navn Peder Gamst, som han hevdet hadde slått seg med på Sandnes innenfor Valan uten tillatelse. Gamst svarte at «—hans leilighed Er icke til at fløtte, saa som hand har Bygt i Kongens Almending», og mente det var opp til fogden å avgjøre det hele.

I 1734 ble så finnerydningen Kviteberg skyldsatt. Stedet var nå tatt i bruk av en kremmer ved navn Henrik Jensen Stabrun, og i 1754 ble den gamle finnerydningen solgt til Trondhjemsborgeren Hans Peter Giæver.

Også i Nordreisa og Oksfjorden ble det rapportert om kvæner som bosatte seg på «Jorder af Finner røddede». ¹⁵ De kvæner som slo seg ned på finnerydninger, skjøt seg jo inn under samenes frihet til ikke å betale bygsel eller landskyld, og et var penger tapt for statskassa. Fogden forhørte seg nøye om brukernes etniske tilhørighet. Johannes Andersen Tornensis som vi tidligere møtte som «Boesiddende Søe finn» på Sørstrømmen, ble tilslutt «avslørt» og ble fra 1738 omtalt i fogderegnskapet som en «Svensk Qvæn (som) har giftt seg her med Søefinne Qvindfolck». Da hadde han vært bosatt på stedet siden 1711. Amtmann Schelderup ba derfor i 1735 om følgende:

«For at faa grundig indberetning om de saa kaldede Qvæner som fra Sverige er kommen, og siig paa en del Finne-Jorder nedsette, bør skatte af samme Jorder som andre Boemænd eller og de bør nyde del udj det Beneficium Søefinnene alle naadigst er forundt, skulle det være fornøden at fogden med Tingvinder gjorde forklart samme Qvæners beskaffenhed om deris Næringsmaade og om de alt er af samme Villkår som Søefinnene.» ¹⁶⁾

På tinget i Rotsund tre år senere svarte tingvitnene at kvænene ernærte seg «—allene med samme næring af fiskerie, som de andre voris Egne finner Nærer sig med, og ellers forstår Bædre at dyrcke deris pladser, End finnerne Kand».

Administrasjonen i Finnmark hevdet da også overfor myndighetene i København at kvænene var «—drivende og duelige folk, som om jordbrug har langt større kundskap end de lade og sløve søefinner, som ikke synderligt til andet end fiskeri er duende». 17)

Finnerydningene avvikles

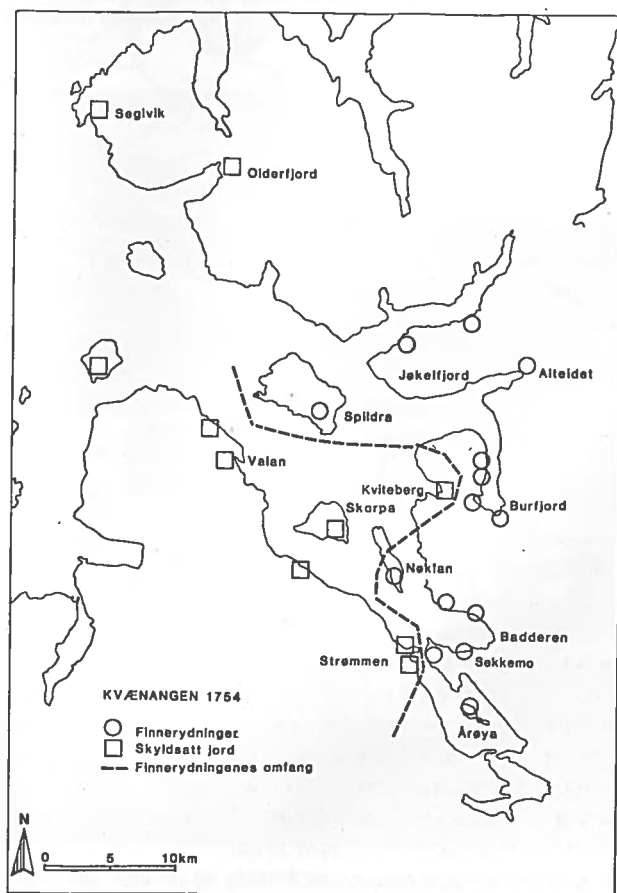
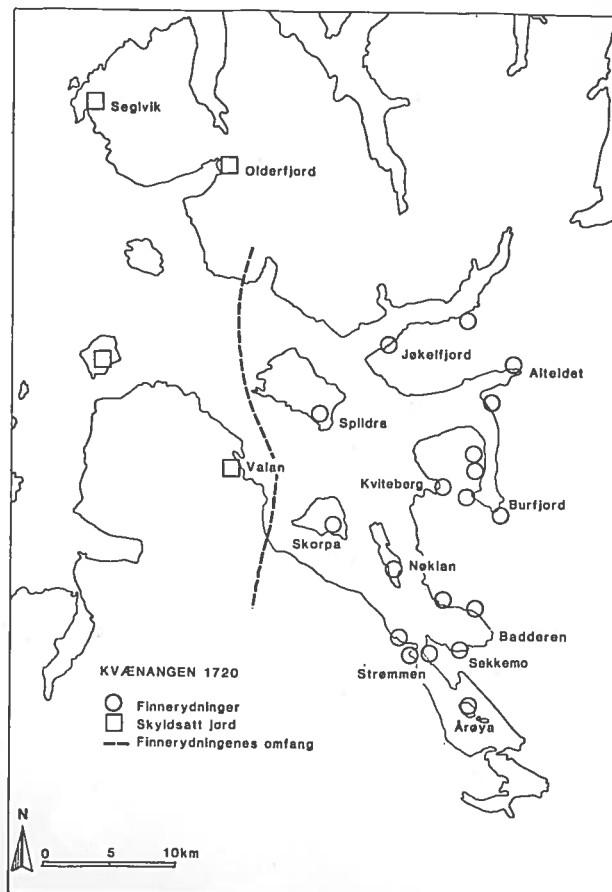
I 1739 blev det så besluttet at kvænene skulle skatte og betale avgifter som nordmenn forøvrig, dvs., betale leidang og landskyld. Det var nok ikke bare økonomiske årsaker til at myndighetene fremhevet de «duelige» kvæner og ville ha skyldsatt deres bosteder. Det er ikke urimelig å anta at utenrikspolitiske årsaker også spilte inn. Grenseoppgjøret med Sverige sto nå for tur og for Danmark-Norge gjaldt det å svekke de svenske krav, samtidig som man trygget sin egen stilling. Kvæningen var et utsatt område, de svenske grensekrav gikk like til dagens kommunegrense i sør. Der var et nært sosialt og økonomisk samband med de reindriftssamer som hørte til Kautokeino, et område som lå under Sverige. Dessuten sto kanskje flere personer i Kvæningen i samme situasjon som Nils Andersen Lub.

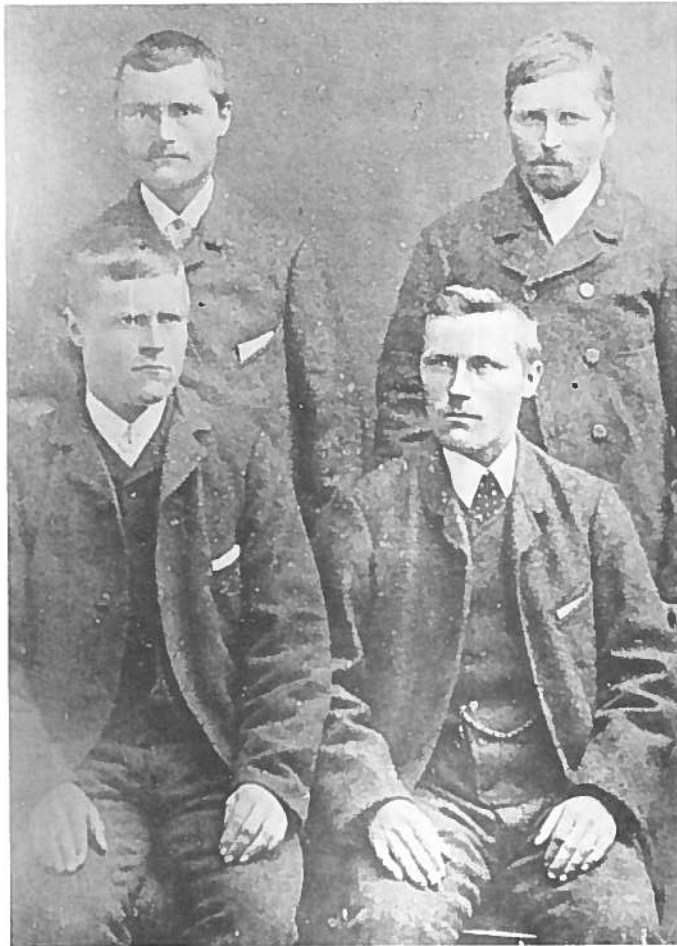
Under grensekommisjonens arbeid i 1743 ble han forhørt og kunne fortelle at han var «Svensk Østlap fra Kotokeino ... (men) født ved den Norske Burfjord i Qvæningen.»¹⁸⁾ Nils var bror av Ole Andersen Lub, «Søefinn» i Burfjord (Sørkjosen), men hadde tatt til med reindrift og ble regnet som svenske undersøtt siden han lå ved Kautokeino om vinteren. Slike livsløp virket nok ikke særlig beroligende på en kommisjon som skulle sikre Danmark-Norges interesser i nord.

Det var derfor i de dansk-norske myndigheters interesse å kunne vise til en bofast og jorddyrkede befolkning på matrikulert jord. Men siden de aller fleste kvæner kom fra Nord-Sverige, fant de samme myndigheter det best å sikre seg deres troskap. I Alta måtte kvænene love Kong Fredrik 5, «Kuninga alda Danmark jah Rudia, meidan Armoleine Souveraine Arbo Kuninga jah Herra», at de aldri skulle «gjøre Vennskab, meget mindre være fortrolige med Norges Fiender, men langt heller gjøre dem all mulig Motstand og Skade». 19)

Men det var ikke bare kvænene som presset på. En annen viktig årsak til at stadig flere boplasser ble skyldsatt rundt midten av 1700-tallet, (se tab. 8) lå i den befolkningsveksten som nå fant sted. Som vi har sett, ble befolkningen i Kvæningen nærmere tredoblet i løpet av det 18. århundre og det betød et langt sterkere press på ressursene. Oversikten over finnerydningene i århundrets første halvdel viser oss bare 16-17 rydninger og bare 40 brukere. Disse 40 var «Søefinnene», de som betalte finneleding og finneskatt og hadde bruksrett til jorda i kraft av sin «finneodel». Men i skyggen av disse begynte nå befolkningsøkningen å gjøre seg gjeldende. Stadig flere måtte livnære seg som husmenn på finnerydningene og disse er i kildene omtalt som «Bøgdelapper». Dette var samer — men også kvæner — som «—blive stadigere her i Norge, nære sig deels af deres Reen-dyr, hvilke de imod Vinteren med Øst-lappene oversende ..., dels leve af Fiskerie i Fiordene, dels af Arbeide for Bønderne».²⁰⁾

Allerede i 1743 viser det seg at bak de 38 oppsittere («Søefinner») som major Schmitler rapporter fra sin

Verdens første sameforening. Anders Larsen foran t.v. Gjennom brødrene Larsens lappiske avis «Sagai Muittalægje» ble Isak Saba lansert som sosialistisk kandidat til stortingsvalget i 1906.

Kvænangen fotoarkiv.

grensebefaring i Kvænangen, skjuler det seg hele 19 «Bøgdelapper». Disse nitten og deres familier fristet en tilværelse som husmenn hos «Søefinnene».

Fremdeles var finnerydningene et rettighetsbærende begrep, men det ble stadig færre anførsler fra fogdens side om hvilke «Søefinner som beboer deris forfædris Rødninger». I 1754 er de to finnerydningene Sørstrømmen og Karvika skyldsatt og oppført som proprietærgods. De to samiske oppsitterne betalte nå leidang og jordavgifter til godseieren og fikk dermed rettsbeskyttet vern av sine boplasser. Deres nærmeste nabo var kvænen Johannes Tornensis.

I 1755 kom så endepunktet, en kongelig resolusjon gjorde det klart at både samer, kvæner og nordmenn heretter skulle skattes likt.²¹⁾ Dermed var sluttstreken satt for de siete rester av samisk selvråderett i Kvænangen. Fire år tidligere var grensespørsmålet med Sverige avklart, og det ble fastslått at befolkningen både i Kvænangen og Kautokeino skulle være dansk-norske undersåtter. De gamle samiske rettigheter i Kvænangen og den rettsoppfatning de bygde på, var nå erstattet med en dansk-norsk rettspraksis som ingen hensyn tok til gammel samisk rett og bruk.

Fra 1760 ble så alle de resterende finnerydninger skyldsatt og ført inn i matrikkelen. Samtidig ble uenigheten om eierforholdet mellom kongen og godseieren løst ved at sistnevnte betalte staten 200 riksdaler for å kunne påberope seg eiendomsretten til finnerydningene etterhvert som de ble skyldsatt. Dermed var jorda i Kvænangen helt og holdent underlagt det dansk-norske jordeiendomssystem.

Fra de små kår spredte det seg en åndelig og politisk vekkelse. Først Læstadianisme og så arbeiderbevegelse (- 30 tallet)

Kvænangen fotoarkiv.